

Struinen

in de Amsterdamse Waterleidingduinen

nr. 118 | Zomer 2023

Natuuravontuur
voor jongeren

Hoopvol herstel
duinorchideeën

100 jaar recreatie in
Waterleidingduinen

waternet

waterschap amstel gooi en vecht
gemeente amsterdam

**Bezoekerscentrum
De Oranjekom**
Eerste Leijweg 6
Tegenover Vogelenzangseweg 21
2114 BH, Vogelenzang
T 020-6087595 | E awd@waternet.nl
Open: dinsdag t/m zondag
10.00 – 16.30 uur

Toegang
U bent elke dag van harte welkom tussen zonsopkomst en zonsondergang, ook buiten de paden.
• Toegangskaart verplicht vanaf 18 jaar
• Geen toegang voor honden
• Geen toegang voor fietsen en andere voertuigen
• Kijk voor alle voorwaarden op awd.waternet.nl

“Spelen en werken op de fraaiste plek van Nederland”

Esther en Alexander Bonnet begeleiden jongeren met een hulpvraag in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). “Dit gebied geeft een gevoel van rust, ruimte en vrijheid”, vertelt Esther.

“Iedere zaterdag verzorgen wij met een groep jongeren de paarden op stal 's-Gravenweg in Vogelenzang. Als de klusjes zijn gedaan, lopen we naar onze speel- en picknickplek achter het klaphek in de duinen. De kinderen mogen daar hutten bouwen en allerlei spelletjes doen. Soms komt de boswachter langs. Hij gaat met de kinderen op zoek naar salamanders, kikkers en zandhagedissen of laat ze speuren naar damhertgeweien, die als trofee mee naar huis mogen. Kinderen met een hulpvraag hebben vaak moeite met sociale contacten. Ze gaan soms niet naar

school en buitenspelen is lastig. Als wij hen op zaterdag ophalen en voor structuur en voor-spelbaarheid zorgen, lukt dat buitenspelen wel. Essentieel is dat er in AWD geen autowegen en fietspaden liggen. Dit gebied geeft de kinderen een gevoel van rust, ruimte en vrijheid, in een veilige omgeving.

Voor de ouders is de zaterdag een belangrijke dag. Zij willen dan boodschappen doen of naar sport met broertjes of zusjes. De ouders zijn ontlast als wij voor de kinderen zorgen.

Alexander en ik runnen samen het bedrijf 'PGB zorg voor kinderen' in Nieuw-Vennep. Voor ons is dit dus werk, maar op zaterdag spelen en werken wij wel mooi op de fraaiste plek van Nederland.”

Hoopvol herstel duinorchideeën

Bloeiende orchideeën worden weer vaker gezien in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). Bescherming met kooitjes en hekwerk en afname van het aantal damherten zorgen voor hoopvol herstel van fraaie soorten zoals de bijenorchis en de moeraswespenorchis.

Groeien er wilde orchideeën in de Waterleidingduinen? Jazeker! Rietorchis, bijenorchis en moeraswespenorchis zijn onder gunstige omstandigheden zelfs vaste bewoners van de vochtige duinvalleien langs de Nederlandse kust. Van het voorjaar tot de vroege zomer geven zij kleur aan de duinen. Wilde orchideeën zijn in Europa geen zeldzaamheid. De Bloemengids van Natuurmonumenten beschrijft liefst 54 orchideeënsoorten die voorkomen in Noordwest-Europa. Die groeien op vochtige grond van hoog in de Alpen tot in de duinvalleien langs onze kust.

Zestien bijenorchissen

In de AWD hebben orchideeën het zwaar door damhertenvraat. Waar ze de kop opsteken, worden de meeste exemplaren vrij snel tot op de grond opgegeten. Tot bloei komen er maar weinig, waardoor orchideeën niet de kans krijgen zich te verspreiden. De vrees bestond dat deze bijzondere planten voor de Waterleidingduinen

Kruising rietorchis en brede orchis

verloren zouden gaan. Zover lijkt het niet te komen. Damhertenbeheer en bescherming met hekwerk lijken vruchten af te werpen. Na jaren afwezigheid telden vrijwilligers van de orchideeënwerkgroep in juni 2021 zestien bloeiende bijenorchissen in de zuidelijke AWD. Een jaar later werden er zelfs al 38 gezien. Door overbegrazing was de soort na 2015 niet meer waargenomen. In 2022 werd de zeldzame bokkenorchis gespot en steeds vaker wordt een kruising aangetroffen van de rietorchis en de brede orchis. "Het zal echter nog wel even duren voordat we van volledig herstel kunnen spreken", zegt vrijwilliger Aad van der Voet. "Wat er nu aan orchideeën in de duinen groeit, is een schim van de oorspronkelijke rijkdom. Tegelijkertijd nemen de aantallen die wij tellen wel toe en is het aantal aanwezige soorten gegroeid van zes naar zeven."

Fascinatie

Van der Voet is al gefascineerd door orchideeën sinds zijn vroegste jeugd. "Ik zag mijn eerste orchidee toen ik met mijn ouders in de Alpen was. Later ontdekte ik mijn eerste exemplaar in de Waterleidingduinen. Kort daarop werd ik lid van de orchideeënwerkgroep." Die werkgroep met senior-leden Jos Lammers en Dirk Kapteyn den Boumeester, adviseert Waternet over orchideeënbeheer. "Na bijzondere vondsten plaatsen we nu kleine kooitjes om planten te beschermen", vertelt Van der Voet. Waternet voorkomt zo dat de groei vroegtijdig in de kiem wordt gesmoord. "Binnen damhert-werende hekwerken komen nu zelfs spontaan orchideeën op. Dat is bijzonder hoopvol." Echter, pas als de damhertenstand voldoende is teruggebracht, krijgen orchideeën echt een kans. Van der Voet: "Over enige tijd verwachten we de hyacintorchis en de groenknolorchis."

Bijenorchis

De bijenorchis is een wilde orchidee die voorkomt in kalkrijk vochtig grasland en kalkrijke duinvalleien. De Nederlandse naam wordt ontleend aan de 'onderlip' van de bloem die op een bij lijkt. De bloeiperiode is van begin juni tot half juli. Onder gunstige omstandigheden

kan een bijenorchis tot vijftig centimeter hoog worden. In de Waterleidingduinen bereiken orchideeën nooit zulke maximale lengten omdat planten voortdurend door damherten aangevreten worden. Alleen binnen beschermende hekwerken lukt het de meeste duinorchideeën tot volledige wasdom te komen.

Dubbel duinjubileum

Voor Amsterdam en omgeving komt er al honderdzeventig jaar drinkwater uit de Waterleidingduinen. Honderd jaar terug werden de duinen bovendien opengesteld voor recreanten. Historicus Geurt Rombach staat stil bij een gedenkwaardig dubbel duinjubileum.

Het is maandag 12 december 1853. Aan de fontein bij de Amsterdamse Willemspoort, de latere Haarlemmerpoort, is het een drukte van jewelste. Mensen staan er in de rij voor het allereerste leidingwater uit de duinen. Dat kost een cent per emmer en de nood is hoog. De drinkwatervoorziening via waterboten van de 'Versch Water Sociëteit' stagneerde die winter al door vroege vorst. 'Niet meer dan twee emmers per persoon en gepast betalen,' krijgen de verkopers als instructie mee van De Duinwater Maatschappij van voorzitter Jacob van Lennep.

Napoleon

De vroege vorst bood het waterleidingbedrijf de gelegenheid om in te springen. Dat was allesbehalve een overbodige luxe. In de negentiende eeuw stonk Amsterdam in de zomer en het

drinkwater was slecht. In 1811 verbleef de Franse heerser Napoleon een paar weken in de stad. Al na een dag stelde hij dat een goede drinkwatervoorziening dringend noodzakelijk was. De Versch Water Sociëteit die met schepen water aanvoerde vond hij omslachtig en ouderwets. Een commissie voor modernisering van de watervoorziening werd ingesteld.

Al 300 jaar waren er diverse plannen aan het stadsbestuur aangeboden om de kwaliteit van het drinkwater te verbeteren. Volgens Aristoteles (384 - 323 v.Chr.) moet men een stadsbestuur beoordelen naar de wijze waarop dat zorgdraagt voor de drinkwatervoorziening. Die was in Amsterdam niet best. In de eerste helft van de negentiende eeuw had de stad maar weinig geld over voor gezondheidszorg, armoedebestrijding en nutsvoorzieningen. In 1845 kwam ingenieur Christiaan Vaillant met

1853– Een stoommachine pompt het eerste leidingwater naar de Amsterdamse Willemspoort.

een bewerking van een eerder plan uit 1816 van Cornelis Lanckamp om water uit de Kennemerduinen via een ondergronds buizenet naar Amsterdam te brengen. Dat alles voor 2.5 miljoen gulden. Om die som bij elkaar te krijgen had hij de pen, retoriek en invloed van schrijver en politicus Jacob van Lennep nodig. Helaas slaagde Van Lennep er in maart 1851 niet in zijn grachtengordelvrienden te overtuigen te investeren.

Twee maanden later lukte dat wel in Londen, waar sinds 1840 een waterbedrijf gevestigd was dat goed rendeerde. Vader David van Lennep stelde een royaal stuk grond ter beschikking bij Vogelenzang waar de elfjarige kroonprins Willem van Oranje op 11 november 1851 de eerste spade in de grond stak in wat later verzamelvijver De Oranjekom zou heten. De spade is te bewonderen in het gelijknamige Bezoekerscentrum nabij ingang Oase.

Tot 1935 – Amsterdam heeft steeds meer water nodig en krijgt waterleidingduinen.

Pompstation

Van het investeringsgeld werd een pompstation met stoompompen gebouwd, gietijzeren buisleidingen gekocht en aangelegd, de beek

Schrijver en politicus Jacob van Lennep

tussen de Oranjekom en het pompstation uitgegraven en gekanaliseerd en zogeheten langzame zandfilters aangelegd. Voor het in Leiden gevestigde museum Pompstation 1853 liggen nog altijd twee leidingen van dat jaar. De dorst van Amsterdam bleek vanaf het begin moeilijk te lessen. Ook de familie Barnaart stelde al vroeg grond ter beschikking om waterwinkalen aan te leggen. Andere grondbezitters waren lastiger te overtuigen zodat er in 1872 zelfs een speciale onteigeningswet voor de Duinwatermaatschappij moest worden ingezet.

Jac. P. Thijsse

Waterwinning in de duinen kon niet overal op bijval rekenen. Zo maakte natuurbeschermers, Natuurmonumenten-oprichter en publicist van het Verkade-album Blonde Duinen Jac. P. Thijsse zich zorgen over de dalende grondwaterstand. "Vlak bij de barre zee liggen overal de mooiste duinvallietjes. De grond is er wat lager, haast altijd vochtig. Ja, waar de waterleidingen hun verderfelijke werk nog niet hebben verricht blinken er heldere meertjes, omzoomd met boschjes van duindoorns en berken." Als hij nu de resultaten kon zien van het vernattingsprogramma in de Waterleidingduinen zou hij vast weer vrolijk worden. In natte duinvallieën worden zelfs steeds vaker kwetsbare wilde orchideeën gezien (zie pagina 4 en 5).

Gemaal Oranjekom

Transformatie

Vanaf halverwege de negentiende eeuw verandert het waterleidingduin stukje bij beetje in een steeds uitgestrekter waterwinterrein. De drinkwatervoorziening moest telkens weer verder worden uitgebreid omdat het aantal inwoners in de hoofdstad toenam en daarmee de behoefte aan schoon drinkwater voor bewoners en bedrijven. Ondanks de transformatie zijn er in de AWD altijd waardevolle natuur en bijzondere landschappen te bewonderen gebleven. Die trokken vanaf 1920 de aandacht van steeds meer recreanten uit de stad.

Liede Tilanus zorgde voor recreatie in AWD

Liede Tilanus

Dat iedereen in de Amsterdamse Waterleidingduinen vrij mag wandelen, zelfs van de paden af, is vooral te danken aan gemeenteraadslid Liede Tilanus. Tilanus, SDAP-socialiste en feministe uit een familie van medici, werd in mei 1919 verko-

zen en nam zitting in de raadscommissie voor bijstand, openbare gezondheid en het ziekenhuiswezen. In 1920 kwam Tilanus met een revolutionair plan om een gedeelte van het duinterrein tijdens de zomermaanden open te stellen voor Amsterdamse schoolkinderen. Haar plan ging lijnrecht in tegen het tot dan toe terughoudende toegangsbeleid van Gemeentewaterleidingen.

Bleekneusjes

De overwegingen van Liede Tilanus kwamen voort uit een groep hygiënisten die vanaf eind negentiende eeuw de woon- en leefomstandigheden van arbeiders wilden verbeteren. Zij kregen steun van socialistische politici die van oudsher wedijveren voor het verbeteren van het welzijn van de arbeidersklasse - en dat was geen overdreven luxe. Na ruim twee jaar discussiëren stemde de Amsterdamse gemeenteraad in met de plannen van Tilanus en werd een deel van de Waterleidingduinen in 1923 opengesteld voor natuurliefhebbers en recreanten en voor 'de bleekneusjes' van de stad.

Geurt Rombach werkte tot zijn pensionering, begin 2021, bij Waternet.

Vakmensen in het duin

Boswachter Bas Brouwer treft dagelijks Waternet-collega's in het duin, die u ook kunt tegenkomen. Wie zijn zij en wat doen zij zoal?

Paul Warmerdam, leuk dat ik je tref, wat ga je hier doen?

"Ik plaats een schotbalk om het waterpeil in dit waterwinkanaal te verhogen zodat de maaiboot hier straks kan varen. In de Waterleidingduinen liggen zo'n twintig kanalen en veertig infiltratiegeulen. Die worden in het groeiseizoen met een maaiboot opgehouden voor een goede doorstroming."

Kun je iets meer vertellen over je werk?

"Als duinoperator zorg ik er voor dat er altijd genoeg water in het duin is voor onze 'drinkwaterfabriek'. Waternet levert vanuit locatie Leiduin zo'n zeventig miljoen kubieke meter drinkwater per jaar. De bron is naast regenwater vooral water uit het Rijn-Lekkanaal. Bij onze vestiging Nieuwegein, wordt dat water voorgezuiverd en dan ondergronds hierheen getransporteerd. Alle kana-

len en geulen in het duin moeten voldoen aan een bedrijfspeil. Ik zorg voor het juiste peilbeheer."

Verzorg je in je eentje het waterbeheer?

"Ik doe dit samen met collega Peter Jongeneelen, die dit werk al meer dan twintig jaar doet. Van hem heb ik dit mooie vak geleerd."

Werkte je hiervoor ook al in de duinen?

"Jazeker. Ik begon ik 2002 bij de afdeling Bron- en Natuurbeheer van Waternet. Vier jaar geleden vertrok mijn voorganger. Ik zag een nieuwe uitdaging. Voor mijn nieuwe functie moest ik wel twee jaar naar school, maar ik slaagde als vijftiger met vlag en wimpel."

Wat is het leukst aan je huidige job?

"Er zijn dagen dat er meer dan twintig millimeter regen valt. Ook komt het voor dat het een paar weken heel droog is en er veel water verdampt. Dan is goed peilbeheer een flinke uitdaging. Wij zijn altijd al druk met berekeningen maken, maar dan is het spitsuur."

In het met hekwerk beschermde natte duinterrein Haasveld zijn in het voorjaar kieviten en plevieren te zien. 's Zomers bloeien de grote kattenstaart en de gele wederik er volop. Binnen damhert-werende hekwerken (exlosures) komen weer spontaan plantensoorten op die jarenlang nauwelijks waren te zien in de Waterleidingduinen.

Kustwandeling uitkijkpunt Noordvoort

Op warme zomerdagen is de verleiding groot om even af te koelen in het duinwater. Helaas is het verboden erin te zwemmen en te pootjebaden. Een alternatief is dichtbij. Voor liefhebbers van duinnatuur, strand, zon en zee is er de rondwandeling naar uitkijkpunt Noordvoort.

Het startpunt is bij Langevelderslag, buiten de AWD. U kunt daar met de fiets, ov of auto naartoe. Net na de ingang van het parkeerterrein loopt een smal paadje naar een AWD-toegangshek. U gaat direct rechtsaf en volgt het struinp pad langs het hek. Bij het zwarte routepaaltje nummer 15 volgt u het klinkerpad dat verderop overgaat in een zandpad. De eerste duidelijke afslag gaat u linksaf. Op de wandelkaart heet dit de Finleyweg en verderop Joops weggetje. U wandelt langs hoge duintoppen en langs de Van Limburg Stirumvallei met een aantal fraaie kwelplassen. Ga aan het eind van dit pad ter hoogte van een brede ronde waterput linksaf en verlaat via het klaphek de AWD. U loopt door het Hollands Duinreservaat, steekt het fietspad over en loopt naar het strand. Daar ligt uw zwemwater!

Strandvogels en zeehonden

Na het zeemoment wandelt u naar het noorden tot aan de strook met strandpalen en bordjes 'Noordvoort'. Hier gaat u rechtsaf de zeereep op. Dit pad begint met een pittige klim door mul stuivend zand. Het is het enige stuk langs de Nederlandse Noordzee waar u over de zeereep mag wandelen. Het is bedoeld om op het strand rust te gunnen aan strandvogels en zeehonden, zonder menselijke verstoring. Op de zeereep volgt u, tussen het helmgras door, de houten strandpalen. U passeert ook een aantal gegraven stuifkuilen die ervoor zorgen dat het zand vanaf het strand de duinen kan verstevigen. U loopt door naar het uitkijkpunt Noordvoort, met prachtige vergezichten.

Kalkrijk stuifzand

Loop via de trap van het uitkijkpunt terug naar de strandopgang en ga linksaf. U steekt weer het fietspad over en loopt door naar het toegangshek van de AWD. Hier gaat u rechtsaf en loopt met de afrastering aan uw rechterhand helemaal terug naar het beginpunt bij Langevelderslag. Op de terugweg openbaart zich bijna na elke duintop een

prachtige poel of kwelplas en ziet u planten die houden van schrale grond met kalkrijk stuifzand.

Vanaf De Zilk

De wandeling is ook te doen vanuit ingang De Zilk. Volg daarvoor de paarse paaltjesroute en bij het Zweefvliegveld een stukje van de zwarte paaltjesroute. Op de T-kruising van het Grote Vlak gaat u linksaf en na het klinkerdeel van het pad, rechtsaf de Finleyweg op. Vanaf hier kunt u de route naar Noordvoort volgen.

In het kort

Start: Toegangshek bij Langevelderslag

Lengte: 9 km.

Duur: 3 uur

Typering: Pittige wandeling over onverharde paden, het strand en de stuivende zeereep

Geschikt voor: Liefhebbers van natuur, zon en zee.

Scan de qr-code
voor meer informatie
over Noordvoort →

‘Natuurbeleving voor iedereen’

Waternet wil dat de Amsterdamse Waterleiding-duinen (AWD) toegankelijk zijn voor iedereen. Voor mensen met een beperking is natuurbeleving echter een hele uitdaging. Daarom verbeterde Waternet de toegankelijkheid in de AWD.

Binnen het programma Recreatie werkten Max van Steijn en Maaïke Veer afgelopen jaar

aan betere dienstverlening. Vrijwilligers van Stichting Groen & Handicap beoordeelden enkele AWD-routes en adviseerden Waternet over betere bereikbaarheid, toegankelijkheid en over de informatievoorziening. Op basis van die adviezen heeft Waternet parkeerplaatsen duidelijker aangegeven, hellingen en toegangspaden naar openbare gebouwen rolstoelvriendelijk gemaakt, picknicktafels aangepast aan rolstoelgebruik en gezorgd dat de wildroosters nu met een rolstoel of medische wandelstok overgestoken kunnen worden.

Nieuwe routes

Tevens zijn enkele nieuwe routes ontwikkeld die geschikt zijn voor mensen met een beperking en is de informatievoorziening hierover verbeterd. De nieuwe routes draaien vooral om beleving - wat kun je zien, voelen, ruiken. Enkele routes gaan over onverharde paden, in de beschrijving aangegeven. De routes staan binnenkort op de website en zijn in print verkrijgbaar in bezoekerscentrum Oranjekom. Verder is extra online informatie toegevoegd over speciale voorzieningen. Kees Kuijken, voorzitter van Groen & Handicap: "Wij zijn heel blij dat Waternet veel van onze adviezen heeft opgevolgd. Zo maken we natuurbeleving toegankelijk voor iedereen."

Werkzaamheden in het duin

De beheerploeg van Waternet gaat deze zomer aan de slag met een beperkt aantal klussen. Grootchalig beheerwerk start weer na het broedseizoen.

Om de doorstroming veilig te stellen, verwijderen beheermedewerkers waterplanten bij roosters en dammen. De grondwaterstand wordt maandelijks gepeild om te bepalen hoe het met de watervoorraad

is gesteld. Ook verwijderen we langs verharde klinkerwegen en paden overgroeïende vegetatie. Rond productielocaties maaien we periodiek, zodat die bereikbaar blijven.

Ecologisch maaien

Velden met bijzondere duinflora worden met de nodige zorg ecologisch gemaaid om de soortenrijkdom te beschermen. Ook maaien we tot

oktober velden met adelaarsvarens. Dit doen we rondom het Paardenkerkhof, vlakbij ingang de Zilk en langs de Oosterduinrel tussen ingang Oase en Panneland.

Adelaarsvarens zijn echte woekeraars geworden. Met geld maaien putten we de wortelstokken uit, waarna er weer ruimte ontstaat voor authentieke bloemrijke duingraslanden.

Natuur in optima forma

In de zomer laat de natuur zich van haar aantrekkelijkste kant zien. De zon heeft de hoogste stand bereikt. De dagen zijn lang en vaak aangenaam.

In de duinen en in de duinbossen is van alles te zien en te beleven. Bomen en struiken tonen allerlei schakeringen groen, wilde planten worden bestoven door insecten die zich laten verleiden door de kleurrijke kroonbladeren. Gierzwaluwen scheren in troepen duikend en zwenkend over. Zomergast de nachtegaal laat zich horen met melodieuze zang.

Kijk en luister je mee? Let dan eens op het wegschietende geritsel van de zandhagedis. Zoek de vangkuilen onder een afdakje in het zand gemaakt door de larve van de

mierenleeuw. Ontdek hoog in de lucht via zijn kenmerkende 'gemiauw' een rondcirkelende buizerd.

Om die rijke zomernatuur zelf te ervaren, hoef je gelukkig geen bioloog of ecoloog te zijn. De natuur is er voor iedereen. *Plaats eens een stokje van ca. 30 cm in de grond op een zonnige plek aan het begin van je wandeling. Leg een takje in het verlengde van de schaduw. Kijk waar de schaduw staat als je terugkomt. Een verschuiving van 15 graden is een uur. Klopt het met de duur van je rondwandeling?*

Geniet van het wandelen en de rust om je heen en beleef de natuur in optima forma. Het enige wat je aan gereedschap nodig hebt zijn je zintuigen. 'Ik zie, ik zie wat iedereen kan zien!'

COLOFON

Struinen is een uitgave van Waternet. Jaarkaarhouders kunnen zich gratis aanmelden via awd.waternet.nl.

Tekst en hoofdredactie:
Michel Verschoor

Ontwerp:
Noortje Boer

Aan deze Struinen werkten mee:

Gerard Scholten, Miranda Kok, Gonneke Streng, Max van Steijn, Vincent van der Spek, Bas Brouwer, Maarten Jan van der Meulen, Nathalie Delfos, Nora de Groen, Geurt Rombach, Aad van der Voet en Paul Warmerdam.

Fotografie:
Alwin Slomp (cover, p. 3, 12, 13)

en 14), Aad van der Voet (p. 4 en 5), Waternet-archief (p. 6, 7 en 8), Jan Dirk Bol (p. 9, 10, 11, 15 en 16).

Tips voor de redactie:
awd@waternet.nl
Vogelenzangseweg 21
2114 BA Vogelenzang

Wat vindt u van Struinen?

Wij zijn heel benieuwd naar uw mening als lezer van Struinen. Abonnees ontvangen binnenkort per e-mail een vragenlijst over het magazine. Wilt u die voor ons invullen? Met uw hulp kunnen we Struinen beter afstemmen op de wensen van lezers. Alvast bedankt voor het meewerken!

watersnuffels

Kijk voor actuele informatie over onze activiteiten en excursies op awd.waternet.nl